

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de leeswijzer, waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

Grote zaagbek (*Mergus merganser*) A070

1. Status

Niet in Bijlage I genoemde en geregeld voorkomende trekvogel zoals bedoeld in artikel 4.2 van de Vogelrichtlijn. Voor Natura 2000 relevant als niet-broedvogel.

2. Kenschets

Beschrijving: De grote zaagbek is een grote duikeend, nog wat groter en vooral zwaarder dan de middelste zaagbek. Het mannetje is te herkennen aan zijn wit tot zalmroze borst en flanken, donkergroene kop met onduidelijke kuif en een relatief lange, rode, gezaagde snavel. Het vrouwtje is grijsachtig en heeft een bruine kop. De broedgebieden van de grote zaagbek liggen in het noorden, in West-Europa in zuidelijke richting tot in Denemarken, Noord-Duitsland en marginaal op de Britse Eilanden. In de Alpen komt ook een broedpopulatie voor. De in Nederland overwinterende grote zaagbekken komen vooral uit Noord-Scandinavië en Noordwest-Rusland. In koude winters zijn de aantallen hoger.

Relatief belang binnen Europa: De staat van instandhouding van de grote zaagbekpopulatie in de Europese Unie is volgens 'BirdLife' gunstig. De broedgebieden van de in de Europese Unie verblijvende grote zaagbekken liggen in de boreale streken van Europa en in de Alpen. De overwinteringsgebieden liggen in NW- en Centraal-Europa en in Zuidoost-Europa. In Nederland verblijvende vogels behoren tot de ondersoort *Mergus merganser merganser*. Bij deze ondersoort worden zeven populaties onderscheiden. De voor Nederland relevante NW- en Centraal-Europese populatie (met broedgebieden in Scandinavië, Finland, Oostzeegebied en West-Rusland) wordt geschat op 250.000 vogels. Hiervan verblijft naar schatting 5% in Nederland.

3. Ecologische vereisten

Leefgebied: De grote zaagbek verblijft voornamelijk op grote zoete watersystemen en estuariene wateren. Bij strenge vorst met ijsvorming op het water zoekt de soort ook ijsvrije rivieren, zand- en grindgaten in binnenland op of ijsvrije havenbekkens, soms ook de kustwateren van de Noordzee. Bij vorst zijn vaak enorme concentraties van grote zaagbekken in wakken te vinden, waar ze langs en vlak onder het ijs jagen. De grote zaagbekken jagen voornamelijk in ondiep water en tot op 10 m diepte, soms jagen ze gezamenlijk in grote sociale groepen. De grote zaagbek is een 'oogjager' afhankelijk van niet al te troebel water. Bij lichte troebeling weten ze de als reactie daarop wat hoger in de waterkolom voorkomende prooivis nog wel via 'sociale foerageertechnieken' te bemachtigen, zeer zware troebeling kan succesvol foerageren belemmeren.

Voedsel: De grote zaagbek is een viseter. Zijn stapelvoedsel is spiering, maar hij eet ook andere vissoorten zoals pos, baars en blankvoorn.

Rust: De grote zaagbek is vooral gevoelig voor verstoring door windsurfers of andere waterrecreanten die in de ondiepere wateren doordringen. Ook recreatie op de waterkant en scheepvaart verstoort de grote zaagbek; hij reageert al bij afstanden van meer dan 300 m. De grootste aantallen grote zaagbekken komen echter in ons land voor in de wintermaanden, wanneer de recreatiedruk op het open water in de regel gering is. Een risico op verdrinking in vistuig ('warnetten') is bij deze soort aanwezig. Windturbines werken verstorend vanaf een afstand van 150 m. De precieze afstand is afhankelijk van de situatie ter plaatse.

4. Huidig voorkomen

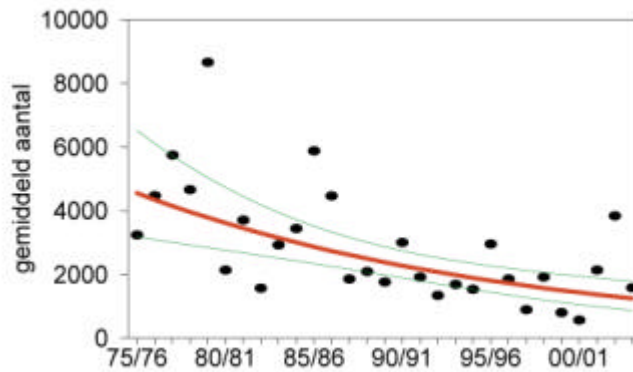
Overwinterende grote zaagbekken zijn in Nederland sterk geconcentreerd in het IJsselmeergebied. Van enige betekenis zijn ook de plassen in Friesland en Noordwest-Overijssel.

Verspreidingskaart grote zaagbek

5. Beoordeling landelijke staat van instandhouding

Trends in Nederland: De aantallen grote zaagbekken in Nederland vertonen zowel op lange als op korte termijn een significant negatieve trend. Daarbij treden grote schommelingen op doordat de aantallen in zeer strenge winters hoog oplopen. De landelijke trend wordt vrijwel geheel bepaald door de ontwikkelingen in de IJsselmeerregio. Daar begonnen de aantallen rond 1990 sterk terug te lopen in samenhang met een afname van de spiering. In het IJsselmeer (en Markermeer) nemen de maximale aantallen van de soort af in combinatie met een verkorting van het verblijf. De grote zaagbekken vertrekken in het voorjaarseizoen gemiddeld eerder. De soort is recent nagenoeg verdwenen uit het IJmeer. In de Randmeren zijn de aantallen van de grote zaagbek in de periode 1980-1990 toegenomen door een ecologisch herstel van dit leefgebied, maar deze toename is niet groot genoeg om de afname in de rest van de IJsselmeerregio te compenseren. In de andere deelregio's zijn de aantallen van de grote zaagbek aanzienlijk lager, maar ook daar is sprake van afname.

Aantalsontwikkeling grote zaagbek

Recente ontwikkelingen: De Nederlandse populatie van de grote zaagbek laat sinds 1981 (1981-2003) een matige afname zien. Ook over de meest recente periode 1995-2003 neemt de populatie matig af.

Beoordelingsaspect natuurlijk verspreidingsgebied: gunstig
De verspreiding van de grote zaagbek is niet wezenlijk veranderd.

Beoordelingsaspect populatie: zeer ongunstig
Het recente aantal van 1800 grote zaagbekken (seizoensgemiddelde) is veel lager dan de gunstige referentie.

Beoordelingsaspect leefgebied: matig ongunstig
In het belangrijkste overwinteringsgebied voor de grote zaagbek in ons land (IJsselmeerregio) is de voedingskwaliteit verslechterd door de afname van de spieringstand.

Beoordelingsaspect toekomstperspectief: matig ongunstig
Grote zaagbekken zullen mogelijk verder afnemen onder invloed van de klimaatsveranderingen. Enerzijds zal dat gebeuren als strenge winters waarin grote zaagbekken vanuit het Oostzeegebied doervliegen naar Nederland minder voor gaan komen. Anderzijds gebeurt het als de vitaliteit en reproductie van de spiering hier, aan de zuidgrens van zijn verspreidingsgebied, verder afneemt. De verdrinking in visnetten zal naar verwachting als doodsoorzaak voor de grote zaagbek minder belangrijk worden.

Landelijke instandhoudingsdoelstelling: Behoud omvang en kwaliteit leefgebied met een draagkracht voor een populatie van gemiddeld 1800 vogels (seizoensgemiddelde).

Streefbeeld bij de landelijke instandhoudingsdoelstelling: In het Natura 2000 doelendocument is een draagkrachtschatting van 1800 grote zaagbekken (seizoensgemiddelde) geformuleerd. Voor een gunstige staat van instandhouding wordt uitgegaan van een hoger aantal, namelijk 2900 vogels.

Oordeel: zeer ongunstig

Beoordeling Staat van Instandhouding		
Aspect	1981	2004
Verspreiding	gunstig	gunstig
Populatie	ongunstig	zeer ongunstig
Leefgebied	gunstig	matig ongunstig
Toekomst	zeer ongunstig	matig ongunstig
Eindoordeel	zeer ongunstig	zeer ongunstig

6. Bronnen

- Blew J. & Sudbeck P. 1996. Wassersport kontra Vogelschutz? Über die Auswirkungen winterlichen Surfens auf Wasservögel am Dümmer und Steinhuder Meer in Niedersachsen. Berichte zum Vogelschutz 34: 81-105.
- Eerden M.R. van, Dubbeldam W. & Muller J. 1999. Sterfte van watervogels door visserij met staande netten. RIZA-rapport 99.060. RIZA, Lelystad.
- Platteeuw M. 1985. Voedseleecologie van de Grote (*Mergus merganser*) en de Middelste zaagbek (*M. serrator*) in het IJsselmeergebied 1979/1980 en 1980/1981. Rapport 48. Rijksdienst voor de IJsselmeerpolders, Lelystad.
- Platteeuw M. & Beekman J.H. 1994. Verstoring van watervogels door scheepvaart op Ketelmeer en IJsselmeer. Limosa 67: 27-33.
- Wiersma P. 1996. Dieet en conditie van overwinterende Middelste en Grote Zaagbekken in het IJsselmeergebied, 1979-1987. Werkdocument 96.086. Rijkswaterstaat Directie Flevoland & RIZA, Lelystad.